

Kampen om Den Kolde Krig

BEMÆRKNINGER TIL NIKOLAJ PETERSEN

AF

BENT BLÜDNIKOW

I sidste nummer af *Historisk Tidsskrift* har Nikolaj Petersen en gennemgang af kampen om Den Kolde Krig i dansk politik og forskning. Det er et forsøg på at indkredse de politisk-ideologiske baggrunde for opgøret om Den Kolde Krig. Ret hurtigt viser det sig at være en beskrivelse af noget, som Nikolaj Petersen kalder højre-revisionisme. Jeg selv er nævnt i den sammenhæng, fordi jeg som debatredaktør på først Weekendavisen og siden Berlingske Tidende var med i debatten om Den Kolde Krig og redigerede en antologi om opgøret med kronikindlæg fra debatten. Men det er nu mest Bent Jensen, Nikolaj Petersens artikel handler om.

Det er kun godt, at der tages fat i sammenhængen mellem historisk forskning og politik, og godt at *Historisk Tidsskrift* lægger sider til den slags debatindlæg. Højre-revisionisme er, skriver Nikolaj Petersen, et væsentligt element i VKO-regeringens kulturkamp og også et historiefagligt program, der fremføres af en gruppe historikere og debattører med Bent Jensen som frontfigur.

Nikolaj Petersen har vel fat i en kerne af noget rigtigt, fordi adskillige debattører og historikere siden Murens fald har forsøgt at debattere kommunismens tragedie og give stemme til de mange millioner ofre, der led under regimernes undertrykkelse. Også Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitik har været en del af debatten. Imidlertid ser man spøgelse, hvis man tror, der er tale om nogen gruppe, fasttømret ideologi eller koordineret indsats. Min antologi *Opgøret om Den Kolde Krig* (2003) er jo, hvis Nikolaj Petersen læser artiklerne, præget af en hel del indlæg fra venstrefløj, som netop udtrykker stor uenighed med de synspunkter, jeg selv står for. Som debatredaktør forsøgte jeg fra 1995 til 2002 at fastholde debatten og opfordrede en lang række venstrefløjfolk til at deltage i den. Så Nikolaj Petersen kan ikke tage antologien til indtægt for noget koordineret forsøg på at påvirke holdninger politisk,

men allerhøjst som udtryk for en indædt vilje til at holde fast i temaet om de store tragedier i det 20. århundrede.

Den indædte vilje udsprang bl.a. af den manglende lyst på venstrefløjen og i store dele af universitetsmiljøet til at tale om venstreradikalismens tragiske politik i det 20. århundrede. Det var en ulyst, som viste sig i Gyldendals store encyklopædi, hvor en række historikere og slavister behandlede kommunismen og dens medløbere med en forbløffende mildhed. Debatten i hovedsagelig Berlingske Tidende førte til, at Gyldendal erkendte problemet og reviderede en ny udgave af Encyklopædien. Men før vi nåede så langt, udspandt der sig altså en op-hidset debat, som også siger en del om universitetsmiljøet. Den varede i godt et år og er desværre ikke medtaget i min antologi, fordi den simpelthen kunne fylde et helt bind for sig. Dengang i 2000-2001 afviste værket's ansvarlige, professor Jørn Lund og forhenværende rigsantikvar Olaf Olsen, pure enhver kritik. Encyklopædiens videnskabskomite, der bestod af højt estimerede akademikere og delvis var identisk med forskningsrådenes medlemmer, gav Lund og Olsen 100 procent opbakning. Ingen kritik var tilsyneladende rigtig. Som debatredaktør fastholdt jeg imidlertid diskussionen, for det var i mine øjne fuldstændig klart, at værket var tendentiøst, behandlede kommunismen alt for mildt og systematisk ikke nævnte de kommunistiske danske medløbere, men lige så systematisk noterede sig nazistiske danske medløbere. Efter et års debat indrømmede Gyldendals fagredaktør, at kritikken var berettiget, og en ny dvd-udgave har taget højde for denne kritik. Men hvor efterlod det universitetets folk, der havde bidraget med artikler til denne tendentiøse encyklopædi, og videnskabskomiteen, der havde givet Lund og Olsen sin fulde opbakning? Det ved vi ikke ud fra Nikolaj Petersens artikel, for han nævner ikke dette afgørende slag i kulturkampen. Var det fordi, det var en entydig sejr for det, som Nikolaj Petersen i sin fjendeterminologi kalder højre-revisionismen? Eller nævner han det ikke, fordi han ikke læste Jyllands-Posten og Berlingske Tidende, hvor debatten udspillede sig, men kun læste Politiken og Information, hvor man tog afstand fra kritikken? Og hvad skal man kalde dette establishment af danske akademikere, der på trods af al udenlandsk litteratur om kommunismens tragedie fastholdt at behandle den så skånsomt? Hvad med venstre-konformisme?

Man skal frem til Nikolaj Petersens afslutning for at fornemme hans egentlige intention. Her formuleres en kritik af denne højre-revisionisme med ordene: »Forsøgene på at spænde forskningen for et bestemt politisk program og aktivt at promovere forskning med en

borgerlig-revisionistisk tolkning af historien har været drevet frem af kræfter, der nok er svækkede efter Fogh Rasmussens afgang, men som næppe helmer, før historien er 'sat på plads'«.

Mange mennesker har let ved at identificere politiske intentioner hos ideologiske modstandere, men er ude af stand til at se disse hos sig selv. Der er ikke noget i Nikolaj Petersens artikel, der tyder på, at han har set ransagende på sit eget virke og undersøgt, om han ikke også selv har politiske præmisser for sin forskning og sit redaktørvirke. Det er i det hele taget et problem for megen debat mellem historikere, at de har let ved at identificere fordomme, moralisme og politiske intentioner hos andre, men ikke hos sig selv. Vi har set det i debatten om besættelsestiden, hvor en bred gruppe af universitetsansatte historikere i de senere år har kritiseret andre, ofte yngre historikere, der lagde vægt på f.eks. behandlingen af jødiske flygtninge, for at være moralister. Jeg har selv prøvet turen. Kritikken fra de etablerede besættelsestidshistorikere gik på, at Danmark ikke kunne gøre andet end at føre den samarbejdspolitik, som samarbejdsregeringen rent faktisk førte, og at denne politik jo reddede jøderne i 1943. En række af disse historikere har beskrevet samarbejdspolitikken som nærmest uundgåelig. De er blevet moralsk argumenterende apologeter for en bestemt politik. Problemet er blot at de ikke selv kan se, at de er lige så værdiladede og moralske som de historikere, som de beskylder for at være det.

Jeg har intet imod, at de argumenterer for samarbejdspolitikken nødvendighed, men at anse den for nærmest prædestineret, som noget en lilleput-nation ikke kunne undgå, er en subjektiv præmis. Selvfølgelig var der andre muligheder; kun hvis man lukker verden ude, kan ligningen løses på den måde. Det er rigtigt, som det anføres med stadig stærkere røst i en række debatbøger og faghistoriske artikler, at Danmarks politik sandsynligvis var en faktor i redningen af jøderne i Danmark, men samtidig betød samarbejdspolitikken og vareeksporten til Nazityskland, at jøderne blev ofre uden for landets grænser. Dansk samarbejde og eksport styrkede nazisterne og forlængede krigen. Tusindvis af jøder blev myrdet i den allersidste fase af krigen. Desuden hjalp danske firmaer, som Steen Andersen har skrevet, tysk effektivitet – også i forbindelse med Holocaust. Hvis regnestykket skal gå op, skal man også tælle dette med. Så er spørgsmålet, om samarbejdspolitikken gavtede jøderne i sidste ende. Det kan man strides om, men problemet i Danmark er, at det kan man i virkeligheden ikke, for en stort set enig falanks af historikere ser deres eget forsvar for samarbejdspolitikken som videnskab og bl.a. mine synspunkter for moralisme. Jeg har forsøgt

at anskueliggøre disse synspunkter i artiklen »Rescue, Expulsion, and Collaboration: Denmark's Difficulties with its World War II Past.« Artiklen er skrevet sammen med Vilhalmur Örn Vilhjalmsón og trykt i *Jewish Political Studies Review* 2000, nr. 8.

Den slags debatter, som egentlig burde være afgørende vigtige for den historiske erkendelse, er meget vanskelige, når den ene part ikke kan se, at den også baserer sin forskning på en række politiske præmisser, fordomme og antagelser, ligesom os andre.

Således også med Nikolaj Petersen. Jeg har ikke læst hans samlede produktion, men når man ser på det seksbinds værk, som han priser sig af, nemlig *Dansk Udenrigspolitik's Historie*, så er det klart, at det også er baseret på en politisk dagsorden. Således er bind 5, skrevet af Thorsten Borring Olesen og Poul Villaume, to af universitetets gamle kendinge, baseret på en hyldest til småstatens realpolitiske manøvrer. Bindet hedder »Den hvide kanin mellem rovdyr« og dækker perioden under Den Kolde Krig. Værket er redigeret af bl.a. Nikolaj Petersen. Dette bind lægger ikke skjul på, at Den Kolde Krig var et hårdt opgør mellem stormagter, og at Danmark som en lille småstat, altså en slags kanin, blot skulle holde sig i skjul fra rovdyrene. Jeg anmeldte dette bind i *Berlingske Tidende* d. 30. juni 2005 og gjorde dengang opmærksom på, at værket var baseret på en række værdipræmisser. De to forfattere lagde an med at konkludere fra starten, at dansk politik i 1930'erne med det svage forsvarsberedskab var dømt til øjeblikkelig kapitulation i 1940. Det kan man da diskutere. Ingen har sagt, at der skulle kæmpes med fuld ildkraft i 1940, men det svage forsvarsberedskab tvang på ingen måde Danmark til resten af krigen af søge samarbejdet med så stor iver. Men hele den problematik undslipper de to historikere, fordi de er fast limet til deres hengivenhed for samarbejdspolitikken, nu så mange år efter, at de som venstreorienterede var af en ganske anden opfattelse.

Man genfinder samme accept af den danske politik for tiden efter 1945. Danmark havde en ambivalent holdning, hvor nationen på den ene side ønskede sikkerhedsmæssig beskyttelse af USA og NATO, men på den anden side ikke ville provokere Østlandene og Sovjetunionen. Man ville helst bruge så få penge på forsvarsudgifterne som muligt, som Jens Otto Krag formulerede det – men på den anden side have så stor fordel af sine allierede som muligt. For at få disse ender til at mødes skabte de danske udenrigspolitiske beslutningstagere, ifølge Thorsten Borring Olesen og Poul Villaume, en speciel dansk strategi, der opfattede de to supermagter som balancerende modstandere, hvor Danmark opretholdt en kritisk distance til NATO og USA.

Dertil kom, at Danmark som en småstat opdyrkede en aktivistisk udenrigspolitik med hovedvægten på ikke-militære konfliktløsninger og respekt for menneskerettigheder. Dette tjente nemlig Danmarks egne interesser og sikkerhed. Den amerikanske ambassadør kaldte ganske vist Danmarks politik for »småstatschauvinisme«, men Thorsten Borring Olesen og Poul Villaume slutter helhjertet op bag den første politik – anderledes kan konklusionen dårligt opfattes: »Den særlige profil i NATO var hverken udtryk for skræmt eftergivenhed over for Øst eller for uforbeholden omfavnelser af den vestlige alliances strategi. Den afspejlede en udsat småstats nøgterne overlevelsestrategi i Den Kolde Krig«.

Forfatterne synes at have accepteret de danske beslutningstageres egne præmisser og når derfor ganske forudsigeligt frem til, at den første politik – ligesom Erik Scavenius' – var helt fin og »en småstats nøgterne overlevelsestrategi«. For at fremstille dansk udenrigspolitik i dette positive lys skildrer forfatterne den nordlige del af Europa som et særligt fredfyldt område, hvor man kunne spille de to supermagter ud mod hinanden og bevare det, de kalder »den nordiske balance«.

Som illustration af den danske rolle bruger forfatterne et maleri af den kommunistiske maler og forfatter Hans Scherfig, der viser Danmark som en lille hvid kanin mellem urskovens rovdyr. Forfatterne maler et positivt billede af den hvide kanins aktive politik, der med H.C. Hansens ord fra 1949 havde en stor rolle at spille i »kampen for fred og frihed«.

Men den kamp for fred og frihed blev kæmpet af bl.a. NATO og USA over for et kommunistisk regime, der undertrykte sine medborgere og optrådte truende. I skildringen nedtoner forfatterne bl.a. USA's negative holdning til Danmarks ambivalente forhold til NATO og USA. De forsøger endda at give indtryk af, at alle Danmarks krumspring for at distance sig fra en fælles holdning over for USSR og forsøg på ikke at leve fuldt op til solidariske holdninger skam nærmest var en fordel: »Essensen af den danske politik var, at en ukritisk eller uforbeholden allieret ikke nødvendigvis var en god eller en troværdig allieret«.

Det er således karakteristisk for fremstillingen, at Danmarks forsøg på at mægle mellem de to supermagter og fremme afspænding bliver intensivt skildret, hvorimod der ikke ofres meget på at skildre den reelle kommunistiske trussel og det menneskeundertrykkende systems ofre, som bl.a. USA gjorde en indsats for at hjælpe. Scherfigs urskov er et misvisende billede, for Danmark var ikke en hvid kanin blandt rovdyr, men i højere grad en struds blandt elefanter, hjorte og så nogle glubske bjørne og ulve.

Der er intet i Nikolaj Petersens indlæg i *Historisk Tidsskrift*, der blot antyder, at han har overvejet, om hans eget og de øvrige bind om dansk udenrigspolitik også er baseret på politisk-ideologiske værdipræmisser og forsøg på at påvirke offentligheden med disse holdninger. Så vidt jeg kan se, mener Nikolaj Petersen, at hans egne og hans venners værker er udtryk for videnskabelighed, mens bl.a. Bent Jensens er højrevisionisme.

Det er frugtbart, at man har forskellige holdninger til politik og historie. Meninger skal jo brydes, så vi kan nå frem til en måske højere erkendelse. Men det er et kæmpestort intellektuelt problem i Danmark, at så mange faghistorikere tror, at deres egen forskning er værdineutral, mens deres modstanderes er politisk eller moralsk inficeret. Det er udtryk for et manglende intellektuelt format. Vi kommer næppe videre med en udvidelse af erkendelsesgrænserne, før Nikolaj Petersen og andre kommer ned fra deres høje hest og på lige fod med deres ideologiske modstandere erkender, at historie ikke er værdineutral.